

det med perikon (»bryggevand«), det kunne smage godt og skulle være sundt (3), nogle slikkede dog af og til på et stykke kandis, som hang ned i snor fra loftet (Klim VHanherred; 4). I Himmerland, Thy og Vendsyssel fik man under verdenskrigene en velsmagende teerstatning af lige dele røllike- og hyldeblomster (5), her brugte man navnlig nyserøllike (»skraldte«) (6).

Den tørrede plante bliver også røget som tobaks-erstatning eller blandet i tobak (7) og tygget som skråtobak (MJylland; 8). Kompagnichef, kaptajn Vestenholz anbefalede under Napoleonskrigene 1810 at bruge røllike som tobaksurrogat (9).

Jyske fattigfolk brugte røllike til ølbrygning i stedet for humle (10), sml. navne s. 307; planten skal »give øllet velsmag og en berusende egen-skab« (1803; 11), den ituhakkede rod af nyse-røllike og tusindgylden lagt i øl holder det frisk (1806; 12).

Blomsterne er ingrediens i Hillestedbitter (Lol-land, Møn) og Sigfred Pedersens bitter, halv-skærmene sat på brændevin giver røllikesnaps (Møn) (13).

I mangeltider og af jyske småkårsfolk blev (f. eks. før den ny høst) samlet blade af røllike, stikkelsbær o.a. planter, der kogtes som kål til kød og flæsk (14); lidt blomstrende røllike kommer i forårets urtesuppe (Himmerland o. 1900; 15). Røllike kan anvendes til suppe og gemyse, helt unge blade spises naturel, blandet med smør eller margarine (16).

Man mener på Færøerne, at køer som æder røl-like malder mere (1800; 17); planten lægges i sengen mod lopper (18).

Kuben til bisværn gnides indvendig med grøn røllike (VJylland 1860'erne; 19). Alm. røllike kan bruges til garvning (1806; 12).

LITTERATUR: (1) 696 12; (2) 228e 3,90; 328e 124; 634 15149 (VHanherred o.1900), 17920 Læsø o.1900; 355 1952, 18 (VJyll. o.1870); (3) 488f 3,57f,63, 488g 3,36 og 5,52; 488 9,1888,76; (4) 379 1932,258; (5) 634 12181,19701; (6) 634 12173; 107 (Løkken o.1910); (7) 634 12891 (Mov NØJyll. o.1890), 20965 (Falst.); 358b 291 (v.Grenå); (8) 634 14685; (9) 880 1810,24; (10) 328e 124 (MJyll.); 389 41; (11) 667 5,408f; (12) 398 1806,773f; (13) 747 117,137,139; (14) 328 2,112; 328g 43; (15) 634 19701; (16) 712 43; (17) 518 209; (18) 752 99; (19) 754e 46.

PROSA

En samling af blomster, en buket, en hel kurvfuld så små og fine, at de kunne passe i dukke-stuens vindue, hver kurv er... de fineste små

vaser *Ths. Bartholin*. Rølliken har nøjagtig samme farve som fattigfolks vasketøj, når det rent og tørt tages ind. Farven er ikke hvid og ikke grå, men en ubestemmelig mellemting... Pud-sigt nok er fru Røllike lejlighedsvis selv klar over forholdet, og skønt det jo er en ærlig sag at være fattig, rødmer hun i ny og næ ganske svagt – med et skær som en kogt ørred, og denne i og for sig ganske upåkrævede undseelsens rødme klæ'r i grunden den lille stræbsomme kone så kønt. Rølliken er den mest udprægede fattig-mandsblomst i hele vor flora. Plant den på min grav! *Knud Poulsen*.

LITTERATUR: 730d 152.

Kamille, *Matricaria*

VELLUGTENDE KAMILLE, *Matricaria chamomilla*; 10–30 cm høj, findelte blade med trådformede afsnit, kurvens gule kegleformede og hule midte omgives af hvide, efterhånden tilbagebøjede randkroner. Hele planten dufter stærkt krydret. Hyppig i sædmarker og ved veje omkring byer; blev indslæbt spontant og er næppe forvildet fra dyrkning som lægeplante (1).

Kamille o. 1450ff (komelle) er omdannet af det før-linnéiske slægtsnavn *Camomilla*, fra græsk chamaimelon 'æble nær jorden' og hentyder til blomsternes æbleduft, omdannet til *kamel*, -blomst 1648ff, især i Sønderjylland, *korél*, -blomst Jylland o. 1870ff, *kommenblomst* be-gyndelsen af 1500-t; Bornholm.

Hvid tige o. 1300, tige gælder formentlig de strå-leformede randkroner, *hvideved* o. 1300, 1678, også om hvid anemone (bd. 2); *guldurt* 1601, *melfarurt* 1688, forleddet = byen Middelfart, hvor planten var meget alm.; *munkekrone* 1772–1874, den hvælvede frugtbund omgivet af randkroner blev sammenlignet med munkens tonsur; *ægte kamille* 1856ff, *sødurt* Sønderjylland, Horns herred, Falster, rugurt Birkholm, *sødblomst* Ti-birke, Gilleleje o. 1870ff, *Sankt Hansblomst* Strøby ØSjælland og *St. Hansurt* Lolland o. 1860, til lægedom skulle blomsterne plukkes *St. Hans dag* 24/6; *ringblomst* Falster o. 1870, 1900 (2).

LUGTLØS KAMILLE, *Matricaria maritima* var. *inodora*, 10–60 cm høj, de ret store kurve har kompakt (ikke hult) kurvleje og længere udstående randkroner; alm. på marker, stenede strandbred-der, ved veje, forhen et meget besværligt ukrudt på især lerede jorder.

Baldersbrå 1563ff (buldersbra), den ældre tyding '(guden) Balders bryn' (3) er forladt, navnet må henføres til oldnord. böllr, ballar = kugle, og brå = bevægelig kant σ : mod aften bøjer randkronerne sig ind over den halvkugleformede frugtbund. *Gåsedild* 1563, 1692 er nedsættende ligesom *hundeuert* Falster 1819, Lolland og *hundebloomst* o. 1870. *Hvideblomme*, -vej Sønderjylland, også om hvid anemone (bd. 2), *tulleger* Vendsyssel o. 1780ff vel oprindelig thyleger 'Thy-blomst'. *Margerit* Fyn, men vist alm.; *hundekamél* Fyn o. 1880ff, *gåseurt* VFyn, Gilleleje, lån fra lignende kurvblomst (*Anthemis*); *lindhardsurt*, *lindharter* (VFyn), *lindhatte* og Nyborg 1837 *Lindhards ærter*, Fyn o. 1870ff – en

købmand Lindhardt i Nyborg solgte o. 1800 kløver- eller græsfrø stærkt forurenset med lugtløs kamille, som derfor blev en plage omkring byen. *Ludhat* Odenseegnen o. 1870 fordi blomsterne er anvendt til hårvask, eller omdannet af *lindhate*? (5).

Færøerne: *baldursbrå*, -blåd o. 1780ff (6); Grønland: *ineresak*, *inerulasæt* (7).

SKIVEKAMILLE, *Matricaria matricarioides*, en opret og stærkt forgrenet 15–25 cm høj smudsiggrøn og krydrethugtende vækst med små kegleformede kurve uden randkroner. Indslæbt fra Nordamerika o. 1852, nu almindelig omkring beboede steder (8).

Skidtkamille Thy, *teblomst* Himmerland, *teurt*

Vellugtende kamille.
Flora Danica, 1761–1883.

Fåborgegnen, *gåsedild* Strøby ØSjælland, ned-sættende (9).

LITTERATUR: (1) 443 336; (2) 689 2,28ff; (3) 112 1,283f jf. 32f; (4) 25 43 (købm. i Svendborg); 269 1, 170; (5) 689 2,32-34; (6) 751 23f; (7) 521 103; (8) 443 340; (9) 689 2,34f.

LÆGEMIDLER

I litteraturen til og med Paulli 1648 kan ikke altid afgøres, hvorvidt omtalen gælder vellugten- de kamille, romersk kamille (*Anthemis nobilis*), gåseurt (*Anthemis arvensis*) eller hvid okse- søjle (*Chrysanthemum leucanthemum*).

Harpestræng-afskrifter o. 1300 (1): urindrivende, knuser blæresten, mod mavesmerter og tarmluft, afkog drikkes for gulsot og leverlidelser, indtages med vin for at uddrive dødt foster, koges med olie og smør til salve mod feber, den grønne plante kogt med olie til salve på hovedet for hovedpine; knust på sår.

Den knuste plante drevet med vin er urindrivende og opløser blæresten (1400-t; 2).

Christiern Pedersen 1533: øldekot af blomsterne drikkes mod åndenød (17a), blomsterne kogt med bygmel og rosen- eller olivenolie til omslag på smertende bryst (18a), for tandsmerter og sidesting drikkes vin- eller ølafkog af blomsterne, pålægges disse kogt med bygmel, hørfrø, olie eller fedt (47a, 48b), lændesmerter bades med afkog (58a), kogte knuste blomster som omslag for nyrelidelser (55b), den knuste plante indgives mod gulsot (39a) og med drik for at udstøde dødt foster (71b), kogt i mælk med frø af matrem mod spolorm (43a), blomsternes saft drikkes med vin mod malaria (78b); blegner i ansigtet og munden bades med te af blomster og frø (2b, 13b), på bid af gal hund lægges te af blomsterne, hvidløg og vejbredblade (85a).

Henrik Smid 1546ff (3): »Der er ingen urt så almindelig hos mennesker som kamilleblomster, fordi de bruges mod næsten alle sygdomme. . . ingen kan nok lovprise alle kamilleblomsternes dyder«. Vinafkog af blomsterne drikkes for at åbne leveren, uddrive gulsot og menses, stille smerter i livmoderen og tarmene, nyre og blære, læger lungebylder, er god for åndenød, ud- driver nyresten; blomsterne standser hvidt ud- flåd, varmer den kolde mave, destilleret vand af blomsterne har samme egenskaber, hjælper des- uden barselvinder, så de bedre renses efter ned- komsten. Blomsterne kogt i eddike og honning gives for epilepsi. Te af blomsterne tilsat disses olie og brugt som klyster stiller nyrenes, livmo- derens, tarmenes og blærens smerter. Kvinderne

bruger den til damp- og svedebad, lægger poser fyldt med blomsterne på maven for smerter i den og livmoderen, blødgør livmoderen og ud- driver menses. Blomsternes lugt, destilleret vand og afkog af dem brugt udvortes hjælper de for »et ondt skrækeligt hoved og hjerne«, olie af blomsterne opbløder knuder, stiller hævelser og smerter, hjælper for »alle hvide årers bræk og brøst«, stiller smerter af kulde, fordriver »den onde flydelse. . . af et led til det andet«, styrker alle lemmer, sener og årer, stiller tarmluft.

Simon Paulli 1648, 196, 284: »Her at opregne hele dens ros og berømmelse vil ingenlunde til- stedes, efterdi den formedelst sin fornemme brug med al rette holdes for at være den allerbedste blandt dem. . . som let kan fås og ganske tit og ofte bruges blandt simplicia og enfoldige medi- kamenter for dens adskillige dyder«. Et bad for at stille mavens, nyrenes og livmoderens smer- ter tages næppe, uden at man har blandet mindst en håndfuld kamille i det. Vinafkog er overmåde godt for kolik og smerter efter fødselen, så »man ofte må undre sig højligt derover«, vinafkog ind- gives for blodsot = dysenteri. Nogle tilråder at blande brændt pulveriseret svine- eller harefo- dknogle (kode) i dekot af blomsterne og drikke det mod tarmluft. Destilleret vand af blomsterne uddriver råddenskab af brystbylder, eller man hælder dekot af urten i en pose og lægger den på brystet. Olie af blomsterne bruges udvortes »til at fremlokke vædskerne fra de indre partier, at de kan. . . forsvinde, når huden er åbnet og gjort tynd«, olien hjælper også for træthed, krampe og halsbylder samt sten, den blandes i klystere mod maveonde. Af katostblade, løg af hvid lilje og blomster af kamille og kongelys tilberedes et middel »for de gamle kvindepersoner, som er temmelig ved aldre, når de første gang efter brylluppet skal gøre barsel, at man da nogle uger før de falder omkuld lægger. . . det på issen. Men der burde vel ingen jordemoder være, som ikke i det mindste burde vide enten dette eller også andre lignende råd«.

Blomsterne af vellugtende kamille anføres i far- makopeen 1772. Til lægedom skal de plukkes St. Hans aften 23/6 (ØSjælland) (4). Fattigfolk i København samler kamilleblomster til salg på apotekerne (5); o. 1890 anbefales det at dyrke kamille ved husmandssteder (6).

»Er hjernen hidsig«, skal fødderne bades i de- kot af kamilleblomster, dild, pileblade, betonie og valmuekapsler (1600-t; 7). Mod mareridt drikkes ølafkog af kamilleblomster, hjertensfyd og koral (8), for hovedpine bades og pålægges

hovedet med te af blomsterne, birkeblade, valnødblade og isop (o. 1820; 9). Kamillete er på MLolland et alm. husråd mod beruselse (10) og på Øland mod søvnløshed (o. 1900; 11), den virker nerveberoligende (12), stiller underlivsmerte og diarré (13), er god for maven (14), koliksmertes (SVJylland o. 1900; 15), med pebermynteblade for mavekrampe (Fanø o. 1880; 16); blomsterne knust med honning virker afførende (1807; 17), de »bruges af lægerne mod kolik« (1806; 18), kolikmiddel indtages i kamillete (19).

Mod stensmerter gnides lænderne og under navlen med kamilleblomstolie (1807; 17), lægges blomsterne kogt med rødløg og rugmel i mælk på maven (1700-t; 20), kamille indgår i råd for nyre- og blæresten (o. 1720; 21), vandudtræk for vattersot, eller frisk urin hældes over blomsterne og disse begravnes (22), blomsterne er bestanddel af en drik mod gigt og i et omslag på podagra (o. 1720; 23), mod »gigt i hovedet« drikkes kamillete og myrraessens (24).

Vinudtræk regnes for mensesdrivende (1773; 25), blomsterne indgår i en mensesdrivende te (o. 1620; 26) og klyster for barselkoner (1693; 27); kamillete uddriver dødt foster (1800-t; 28), flonel vædet hermed og lagt på maven hjælper for menstrual- og hæmorrhoidalkolik (29). Øldekøkt af de knuste blomster drikkes mod koldfeber = malaria (Århus 1829; 30).

Sødmælksafkog af blomsterne bruges til omslag for halsonde (o. 1700; 31), te af dem drikkes mod åndenød og hæshed (1807; 17), blomsterne spises mod gammelhoste (32), smertende hals gurgles med kamillete (33); det var og er stadig alm. mod forkølelse at drikke kamillete og indånde dampen fra dekoktet.

For tandpine skylles munden med dekokt af blomsterne og tobak (34), afkog i vand, mælk eller bygvand (35), med kamillete (24). De tørrede blomster kommer i krydder- eller urteposen, som opvarmet lægges mod kinden (36) og på andre smertende steder (37). Mod øresusen skal damp fra dekokt med bl.a. kamillete ledes gennem tragt til øret (38) og inddryppes kamillete i smertende øre (39).

Krympede sener og stive led bades med dekokt af kamille, salvie, rosenkronblade og bølgeaske (o. 1820; 40). Kamille indgik i »kloge Sørens« fordelende urter til omslag på åreknuder (ØFyn; 41), i fordelende og modnende grødomslag på hævelser og hæmorrhoider (42) samt middel for virkningen af giftigt bid (o. 1820; 9). Som omslag på hæmorrhoider nævnes kamilleblomster, hyldeblomster og rugmel (43), de knuste blom-

ster blandet med surbrød og smør kogt i sødmælk (1700- og 1800-t; 44). Blomsterne er bestanddel af omslag på røde hævede kvindebryster og brystknuder (o. 1820; 45). På bullenskab lægges byggrød kogt med kamilleblomster og skalotteløg (Røsnæs; 46), klog kone i ØJylland badede bulne fingre med kamillete (47), den bliver navnlig brugt til badning af bulne steder og syge, betændte øjne (48), f.eks. »byggkorn« (49), der også kan pålægges kamille i en pose (Sønderjylland o. 1880; 50), blomsterne er komponent i råd for dårlige øjne og hævelser (51), kogt med hvedebrød i rødvind til omslag på øjenlidelser (52), for pletter i øjnene bades ansigtet med edikeafkog af blomsterne (1807; 53). Mod pandehulebetændelse holdes hovedet over dampende kamillete (13). Klog mand i Nr. Lyndelse NFyn vaskede sygt ben med afkog af bl.a. kamilleblomster (o. 1870; 54). På hugsår gnides kamille-, kapers- og dildolie (55). Kamille kan anvendes til lægende mundskylning (13), efter tandudtrækning skylles munden med kamillete (Himmerland o. 1900; 56).

Blomsterne kogt med hvedeklid, anis og honning i halvt vand og sødmælk giver et klyster til børn (1693; 27), de er bestanddel af »engelsk mirakelplaster« til børn (57).

Flos og extractum chamomillae føres på apoteker. Kamille er i nutiden anvendt mod hjerne sygdomme (1906), i fordelende urter«, vandudtræk til antiseptisk udskylning, bade- og gurglevand, for snue og hoste, som beroligende og krampestillende middel (58). Kamillete modvirker hæshed, forkølelse, mavekrampe og kolik, er nerveberoligende og lindrer mensesmerter, givet et godt øjenkompres og hårskyllevand, er en fin skintonic, det afkølede dampbadevand anvendes som kompres efter ansigtsmaske (59).

En pose fyldt med blomsterne bindes på hestens krop eller kværke; koges med poppelblade og hørfrø i vand og tilsat cassiaekstrakt til stikpille mod kolik; de indgår i middel for hestens nældefeber og kogt i øl i råd for mug; koges i vinbærme til omslag på hævelser (1764), bestanddel af omslag på sår, hævelser, bylder (60); hævet kode blev pålagt kamillete (Avernakø; 61).

Når efterbyrden er fjernet fra krænget bør, skal denne bades med kamillete (1. halvdel af 1800-t; 62). Blomsterne indgår i råd for koens blodpis (63); de første tre gange får spædekalven kamillete i råmælken som værn mod kalvesygen (Rønmø; 64). Hævet koyver røges med kamilleblomster (SSjælland o. 1800; 65), ombindes med